

UNIUNEA EUROPEANĂ

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OIPOSDRU

MINISTERUL
EDUCAȚIEI ȘI
CERCETĂRII
ȘTIINȚIFICE

Școala Națională de
Studii Politice și
Administrative

Investeste in oameni!

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

POS DRU 2007-2013 - Axa prioritară 1: „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție: 1.5 „Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”

Numărul de identificare al contractului: **POSDRU/159/1.5/S/134650**

Titlul proiectului: **“Burse doctorale și postdoctorale pentru tineri cercetători în domeniile Științe Politice, Științe Administrative, Științele Comunicării și Sociologie”**

Școala Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA) București

Facultatea de Științe Politice

TEZĂ DE DOCTORAT

Reprezentarea politică a femeilor din România, în contextul europeanizării

Doctorandă: Tudorina Mihai

Coordonatoare: prof. univ. Mihaela
Miroiu

București, decembrie 2016

REZUMATUL TEZEI

Reprezentarea politică a femeilor din România este un subiect despre care de cele mai multe ori se vorbește în termeni negativi, pornind de la statistici care ilustrează, pe bună dreptate, decalajul cu țările occidentale dezvoltate dar și cu cele mai puțin dezvoltate. În clasamentul pe care-l realizează anual Forumul Economic Global referitor la diferențele de gen din diverse sectoare, România este cotată cel mai slab la capitolul ”capacitate politică” a femeilor (*women’s political empowerment*) în raport cu punctajele obținute la capitolele ”economie”, ”sănătate” și ”educație”: în anul 2015, la capitolul diferențelor de gen din politică România se situa pe locul 113 în lume din 140 de țări analizate din punct de vedere al proporției femeilor în legislativ, în funcții ministeriale și în funcția de Șef de Stat sau de Guvern. Din 2006 și până în 2015, poziția din acest clasament a variat dar întotdeauna capitolul referitor la diferențele de gen din politică a fost cel mai slab cotat, spre deosebire de participarea femeilor din România în economie (locul 50 în 2015), accesul la educație (locul 64 în 2015) și sănătate (locul 42 în 2015)¹. Am putea spune că dintre macro-sectoarele spațiului public (politică, economie, sănătate, educație), discriminarea femeilor din România se manifestă cel mai acut în sfera politică. Statistica de tipul acesta se ocupă numai de prezența *efectivă* a femeilor în funcțiile de putere politică, respectiv de ceea ce în cuprinsul acestei cercetări este denumită a fi ”reprezentare descriptivă”. O a doua categorie, după unii autori mai importantă decât prima, este aceea a agendei intereselor de gen ale femeilor: cum sunt reprezentate politic probleme care interesează cu precădere categorii largi de femei, precum violența domestică, maternitatea și creșterea copiilor, îngrijirea persoanelor adulte dependente, diferențele de salarizare, discriminările la locul de muncă, inclusiv hărțuirea sexuală, drepturile reproductive și sexuale ș.a. Acestea se înscriu în conceptul de ”reprezentare substanțială” cu care de asemenea operez pe parcursul cercetării. Ambele categorii de reprezentare au fost definite având ca bază de pornire tipologiile reprezentării politice identificate de Hanna Pitkin în lucrarea *The Concept of Representation*(1967): 1) reprezentarea formalistă, atunci când reprezentantul este autorizat să acționeze pentru cineva (de ex. în virtutea alegerilor) 2) reprezentarea descriptivă, atunci când reprezentantul are trăsături descriptive asemănătoare cu reprezentații (cum ar fi rasa, etnia, genul, vârsta, clasa socială) 3) reprezentarea simbolică, atunci când reprezentantul acționează ca și simbol pentru cel reprezentat sau pentru națiune

¹ The Global GenderGap Index – 2015 (pp. 302-303), <http://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf>, accesat noiembrie 2016

(de exemplu ca șef de Stat, ambasador) și 4) reprezentarea substanțială definită prin acțiunile pe care le face reprezentantul în numele cetățenilor pe care-i reprezintă. Am ales să studiez mai aprofundat două categorii de reprezentare – descriptivă și substanțială – întrucât consider ca prin ele se valorifică cel mai bine implicațiile reprezentării politice a femeilor, așa cum reiese și din numeroasele studii teoretice din acest domeniu. Nu am lăsat deoparte nici ”reprezentarea simbolică”, pe care o aduc în discuție pe parcursul cercetării ori de câte ori există implicații simbolice ale prezenței ori acțiunii femeilor în politică.

Pentru o imagine mai clară asupra reprezentării politice a femeilor din România, am ales să studiez perioade mai lungi de o legislatură, pentru a vedea inclusiv diferențele ce apar de la o legislatură la alta dar și pentru a mă asigura că rezultatele cercetării sunt elocvente pentru a oferi informații solide oricărui teoretician sau practician care necesită astfel de informații. În cazul cercetării asupra reprezentării în legislativul național, datele culese au fost din patru legislaturi, din 2000 până în 2016², alese în raport cu momentul aderării României la Uniunea Europeană (1 ianuarie 2007): două legislaturi din perioada de pre-aderare și două legislaturi din perioada de post-aderare. Pentru analiza reprezentării femeilor în Parlamentul European am cules date începând din anul 2005, atunci când au fost desemnați oficial primii observatori români în Parlamentul European și până la alegerile europene din anul 2014.

Există două ipoteze ale cercetării de la care pornesc: 1) Se poate vorbi de o influență a procesului de europenizare, înțeles ca transformare de sus în jos (*top-down approach*), în privința reprezentării politice a femeilor în România. Această influență se vede limitată de o serie de factori interni sau externi. 2) Între prezența femeilor în funcțiile de decizie politică și promovarea agendei politice a femeilor există o legătură (că se poate face o legătură între reprezentarea descriptivă și reprezentarea substanțială a femeilor). Obiectivele de cercetare pe care le urmăresc sunt următoarele:

1. Identificarea caracteristicilor și particularităților reprezentării politice a femeilor din România, în raport cu teoriile generale referitoare la reprezentarea femeilor.
2. Analizarea factorilor care influențează, în contextul europenizării, prezența femeilor în funcțiile de decizie politică la nivel național comparativ cu nivelul european.
3. Identificarea și cuantificarea preocupărilor politice pentru temele care vizează femeile.

² Până la 1 iulie 2016.

4. Modul în care resursele oferite de Europa/Uniunea Europeană sunt utilizate în domeniul reprezentării politice a femeilor și în susținerea unei agende politice în interesul femeilor.
5. Cine au fost actorii politici din Parlamentul României și cum au reprezentat aceștia interese ale femeilor și care sunt temele pe care le-au abordat.

În urmărirea obiectivelor de cercetare utilizez de asemenea o dublă abordare: una din perspectiva teoriilor politice feministe în favoarea reprezentării femeilor și o a doua din perspectiva teoriilor constructivist-instituționaliste ale europenizării. Voi explica în cele ce urmează în ce constau ele și ce anume am considerat relevant să aplic din acestea în cercetarea asupra reprezentării politice a femeilor din România din perioada de pre și post-aderare la Uniunea Europeană.

Din teoriile politice feministe referitoare la *reprezentarea descriptivă* a femeilor am extras o serie de argumente pentru a formula din punct de vedere teoretic răspunsuri la întrebări care încă mai suscită controverse în spațiul politic românesc: de ce este nevoie să fie prezente și femeile în pozițiile de putere politică? Contează genul reprezentanților politici sau sunt mai importante acțiunile acestora? Diverse autoare (Sapiro, 1981, Young, 1990, Phillips, 1995, 1998, Mansbridge, 1999, Dovi, 2008 dar și altele) ne oferă răspunsuri solide în favoarea prezenței în politică a femeilor, ca grup social care a suferit discriminări istorice în privința recunoașterii drepturilor politice și civile (alături de alte grupuri, în special cele rasiale și etnice) și care în continuare se confruntă cu bariere structurale în accesul la funcțiile de putere. Pe scurt, aceste argumente sunt: 1) argumentul dreptății de gen, conform căruia femeile reprezintă în majoritatea societăților jumătate din cetățeni, prin urmare ar trebui să fie jumătate din cei care iau decizii la nivel politic (absența sau sub-reprezentarea politică a femeilor, la fel ca cea a anumitor grupuri rasiale sau etnice, este dovada perpetuării nedreptăților și a existenței discriminărilor structurale care mențin anumiți indivizi, în baza caracteristicilor biologice și culturale, departe de sferele de putere). 2) Argumentul promovării modelelor de succes, conform căruia prezența femeilor în Parlamente și alte în organe legislative locale, regionale sau supranaționale ridică nivelul aspirațional al altor femei, care capătă încredere în forțele proprii și își proiectează cariera mai sus decât o făcuseră mamele și bunicile lor și, de asemenea, modifică asumțiunile înrădăcinate în societate cu privire la rolurile de gen. 3) Argumentul legitimității - reprezentarea descriptivă face să crească legitimitatea instituțiilor democratice întrucât mai mulți oameni se vor identifica cu reprezentanții lor. 4)

Argumentul transformării - prezențareprezentanților din grupurile dezavantajate permite instituțiilor să deruleze un proces, mai lung sau mai scurt, de transformare structurală care să le facă să răspundă mai bine nevoilor și intereselor grupurilor dezavantajate și, în ansamblu, să le facă mai incluzive și mai democratice și 5) Argumentul existenței unor interesele comune ale femeilor (unul din cele mai dezbătute în literatura de specialitate), care spune că există interese de gen comune ale femeilor, dincolo de diferențele dintre ele datorate altor criterii precum rasa, etnia, naționalitatea, orientarea sexuală, vârsta, educație ș.a.

De cealaltă parte, urmăresc și obiecțiile analizate în teoriile reprezentării cu privire la asigurarea prezenței femeilor în politică. Jane Mansbridge (1999) pune sub lupă o parte din obiecții, cum ar fi ”pierderea de talente” care ar putea avea loc atunci când selecția urmărește criteriile de reprezentare a unor grupuri sociale și nu strict calitățile reprezentaților, dificultățile în a determina ce grupuri sociale au nevoie să le fie asigurată reprezentarea și în ce proporție și nu în ultimul rând, problema esențializării, conform căreia există o înțelegere greșită omogenizatoare a grupului social reprezentat, când de fapt există diferențe, uneori fundamentale, în interiorul grupului, care nu pot fi ignorate. Pe parcursul cercetării aduc în discuție și obiecțiile ”clasice” ridicate împotriva asigurării prezenței femeilor în politică, dintre care cea mai importantă este perspectiva liberalismului clasic prin care toți cetățenii sunt considerați egali, indiferent de gen, rasă, etnie, clasă socială. Este ceea ce Anne Philips (1995) denumește a fi ”politica ideilor”, în care contează ideile reprezentanților, coagulate în platforme politice, și nu cine sunt aceștia din punct de vedere al caracteristicilor descriptive (socio-culturale sau biologice).

În ceea ce privește *reprezentarea substanțială* a femeilor încerc să clarific câteva aspecte teoretice controversate înainte de a pătrunde în partea de cercetare propriu zisă. Este pe de o parte aspectul referitor la identificarea unor interese/nevoi comune ale femeilor, în ciuda diferențelor majore dintre ele provenite din educație, venit, vârstă, zonă de rezidență ș.a. În strictă legătură cu acesta, apare problema ”esențializării” despre care vorbeam anterior, pentru că atunci când vorbim despre ”femei” la cine ne referim mai exact? Ce voci contează și sunt mai importante și cine decide că acestea sunt și nu altele? Critici fundamentate împotriva modului universal în care feministele albe, occidentale, din valul al II-lea de feminism defineau grupul ”femei” și problemele sale au venit de la feministele de culoare, LBT, queer, musulmane, post-colonialiste și postculturaliste, care au pus în discuție în ce măsură experiențele femeilor pot fi echivalate și în ce măsură experiențele femeilor albe,

heterosexuale, din clasa de mijloc, occidentale, fără dizabilități, pot fi folosite ca referință în analizele privind condiția tuturor femeilor. După expunerea acestor controverse, poziția teoretică pe care o îmbrățișez de-a lungul cercetării va fi aceea a unui "esențialism strategic", concept dezvoltat de unele autoare postcolonialiste (Spivak, 1993, Jhappan, 1996) pentru a arăta că, în ciuda diferențelor mari care există între femei sau între membrii grupurilor rasiale sau etnice este uneori avantajos pentru aceștia, temporar, să se esențializeze, să-și asume o identitate simplificată pentru apărarea propriilor interese. Asta nu înseamnă că acea identitate îi va defini în toate situațiile, pentru totdeauna sau că nu ar exista o intersecționalitate a identităților. Sub acest aspect, consider rezonabilă observația Sylviei Walby (1992) care spune că a nega discriminarea femeilor, ca grup, poate echivala cu negarea însăși a patriarhatului și că, în ciuda intersecționalității genului cu alte identități de grup, se poate identifica o continuitate istorică și transculturală în felul în care au fost interpretate categoriile "femeie" și "bărbat" suficientă pentru a face generalizări cu privire la ele într-un context geografic, istoric și cultural.

În completarea părții dedicate teoriilor reprezentării politice a femeilor mă opresc și asupra legăturii dintre *reprezentarea descriptivă* (prezența femeilor în funcții de putere) și *reprezentarea substanțială* (agenda politică a intereselor de gen), pentru că acesta va fi unul din firele călăuzitoare pe parcursul cercetării asupra contextului din România. Sunt câteva aspecte pe care le rețin din teorie și anume, că mai important decât existența unei mase critice a femeilor în Parlament (sau alte spații de putere) este să existe actori critici, ce pot fi atât femei cât și bărbați, care pot pune pe agenda publică probleme ce preocupă femeile. Studiile aplicate au arătat însă că de cele mai multe ori în practică acești actori critici sunt reprezentați de femei, prin urmare, că prezența femeilor în politică este importantă pentru a aduce în atenție probleme care altfel ar fi marginalizate sau ignorate dacă parlamentul ar fi monopol masculin. Sunt însă și alți factori de care depinde această legătură, cum ar fi apartenența la un partid, normele de partid sau identitatea ideologică, cei aflați la stânga politică având de mai multe ori în vedere interesele femeilor din prisma ideologiei egalitariste și a preocupării pentru incluziunea socială a grupurilor oprimate (Childs, 2006 Celis, 2008, Childs și Krook, 2009).

Analizarea reprezentării politice a femeilor din perioada 2000-2016 din România nu se putea face fără a lua în considera posibila influență pe care procesul de europenizare l-a avut asupra acestui domeniu, în condițiile în care la mijlocul acestei perioade, mai exact în anul 2007,

România face un pas important, cu repercusiuni în multe sectoare de activitate, prin aderarea la Uniunea Europeană. În privința egalității de șanse Uniunea Europeană a fost numit ”cel mai progresiv regim de gen din lume” (Mushaben, 2013). Sistemul politic creat la nivelul UE în ultimele decenii afectează viețile cetățenilor din statele membre, inclusiv relațiile de gen. Cu toate acestea, presiunea spre adaptare pe care Uniunea Europeană o poate exercita asupra unui stat membru variază de la un domeniu la altul. După cum remarcă diverse autoare (Walby, 2004, Verloo, 2007), în timp ce UE are o putere considerabilă în a reglementa economia și piața muncii, puterea sa asupra altor domenii relevante pentru relațiile de gen rămâne limitată. La fel ca în domeniul violenței de gen, în domeniul reprezentării femeilor în funcțiile de decizie europeanizarea nu s-a făcut prin utilizarea unor instrumente legale obligatorii (”hard law”), care să fi condiționat aderarea țării noastre de adaptarea la aquis-ul comunitar sau care după aderare să fi condus la inițierea unei proceduri de *infringement* ca urmare a neaplicării cadrului normativ european. Influența europeană în privința prezenței femeilor în funcțiile de decizie, atât cât s-a manifestat, s-a transmis prin instrumente de politică publică care au pus accent pe propagarea normelor și pe procesul de învățare (Forest și Lombardo, 2015). În mod direct, presiunea de transformare dinspre Uniunea Europeană înspre nivelul național s-a făcut prin campanii de sensibilizare, reuniuni, conferințe, colectarea de date comparative și construcția de indicatori, încurajarea exemplelor de bune practici etc. (Kantola, 2009, p. 384). Din acest motiv, pentru a analiza influența europeanizării asupra reprezentării politice din România, am făcut apel la teoriile de tip constructivist, care pun accentul pe procesul de învățare, prin raportarea pe care actorii politici de la nivel național o au față de modelul pozitiv considerat a fi Uniunea/Europeană în domeniul reprezentării politice a femeilor. Urmăresc în cercetare, în același timp, limitele influenței europene cauzate de diluarea interesului european pentru domeniu, odată cu îmbrățișarea politicii integratoare de gen (*gendermainstreaming*). O serie de autori (Stratigati, 2005, Verloo, 2007, Jacquot, 2015) explică faptul că politica UE inițiată în anii '90 prin care egalitatea de gen urma să fie implementată în toate domeniile, programele, documentele și la toate nivelele de decizie europeană – *gendermainstreaming*-ul– nu numai că a avut un impact chestionabil din mai multe puncte de vedere, în lipsa unor indicatori clari prin care să poată fi măsurată și a unor obiective finanțate, dar a condus și la ”interpretarea greșită” că ar echivala cu sfârșitul acțiunilor pozitive în diverse domenii, cum ar fi cel al politicii (Verloo, 2007, pg. 53). Tema reprezentării politice a femeilor scade din intensitate ca preocupare la nivel european pe parcursul anilor 2000, și ca urmare a faptului că în majoritatea statelor membre din ”vechea Europă” proporția femeilor în legislativele naționale crește, depășind 30% în cele mai multe

din acestea. Discuția europeană despre cote de gen s-a mutat în sectorul economic, odată cu discuțiile privind propunerea de directivă care să oblige companiile listate la bursă să aibă în consiliile de administrație un procent de cel puțin 40% femei.

Cercetarea asupra reprezentării politice a femeilor din România pe care o propun, ținând cont de teoriile feministe dar și de cele ale europenizării anterior prezentate, urmează cele două paliere ale reprezentării: descriptivă și substanțială.

DATE ȘI METODOLOGICE

Cercetarea este împărțită în două secțiuni: una dedicată reprezentării descriptive a femeilor din România, cealaltă reprezentării substanțiale (care include și o analiză de conținut asupra modului în care este tratată reprezentarea descriptivă a femeilor la nivel parlamentar).

Prima secțiune, dedicată reprezentării descriptive este un demers explicativ, prin care testez în cazul României diferite teorii referitoare la factorii care influențează prezența femeilor în politică pentru a descoperi care sunt cauzele diferenței între proporția femeilor din România membre în parlamentul european (mai mare) decât proporția femeilor membre în parlamentul național (mai mică). Dintr-o multitudine de factori instituționali, culturali, socio-economici și politici identificați în diverse studii ca având o influență asupra prezenței femeilor în funcțiile de decizie politică dintr-o țară, am selectat patru posibili factori, dintre care doi i-am preluat din studii similare făcute în alte țări iar ceilalți doi în baza caracteristicilor alegerilor naționale/europene de la noi. Pentru testarea teoriilor am utilizat (și în unele cazuri prelucrat) date oficiale publicate de Autoritatea Electorală Permanentă, Biroul Electoral Central pentru alegeri europene sau naționale, euro-barometre, baze de date ale Comisiei Europene și ale Parlamentului European dar și altele pe care le menționez, date publicate pe site-ul Camerei Deputaților, în combinație cu o analiză de conținut asupra statutelor unor partide politice.

A doua secțiune, dedicată reprezentării substanțiale a femeilor, cuprinde o analiză de conținut utilizând programul NVivo10, asupra stenogramelor parlamentare (declarații politice, propuneri legislative, dezbateri în plen asupra unor propuneri legislative și alte documente oficiale). Documentele au fost selectate din arhiva Parlamentului României aflată pe site-ul www.cdep.ro, prin căutare în funcție de cuvântul "femei". Nu am plecat de la o pre-definiție a unei liste de probleme care interesează femeile. Am exclus textele cu referiri sporadice, întâmplătoare la femei, care vizau cazuri individuale sau făceau în cuprinsul lor înșiriri de

categorii diverse, printre care și categoria ”femei”. Pentru legislatura 2012-2016, pentru selecția declarațiilor politice date de senatori am utilizat pagina www.senat.ro, întrucât este singura legislatură în cazul căreia stenogramele activității de la Senat nu au fost înregistrate și pe pagina www.cdep.ro. În cercetarea întreprinsă am avut în vedere faptul că actorii politici intervenienți sunt conștienți de implicațiile pe care tematica abordată de ei le are pentru grupul femei. Asta înseamnă că nu am pornit de la o pre-definire a unor interese de gen ale femeilor care m-ar fi obligat să lucrez cu o listă lungă de posibile subiecte, asupra căreia nu există în literatura de specialitate un consens. Abordarea pe care o propun în analiza reprezentării substanțiale a femeilor are la bază teoria lui Saward (2006), potrivit căreia reprezentarea presupune o asumare din partea reprezentanților a unor revendicări în numele unor reprezentați (”claimmaking”). Din această perspectivă, reprezentarea substanțială este definită în funcție de latura ei performativă, de acțiunea persoanelor care se revendică a fi reprezentanți ai intereselor unor categorii de cetățeni: a fi reprezentant al femeilor presupune și ca reprezentantul să se revendice în această calitate, în mod conștient, și să definească temele importante pentru cei pe care îi reprezintă. Reprezentarea substanțială a femeilor, din această perspectivă, este rezultatul acțiunii nu doar a feminisților și progresiștilor, dar și a conservatorilor, tradiționaliștilor și chiar anti-feminisților, în felul lor preocupați de femei. Pe scurt: cercetarea scoate la iveală temele privitoare la femei abordate în Parlamentul României și actorii politici care le-au abordat. După cum arătam în obiectivele cercetării, m-a interesat să văd care au fost aceste teme, cum au fost ele dezbătute (din perspective teoriilor feministe și a teoriilor europenizării pe care le aplic în cercetare) și nu în ultimul rând, cine au fost cei care le-au abordate (ce partide, ce gen, legăturile cu spațiul european ș.a.).

REZULTATELE CERCETĂRII

Secțiunea I. Reprezentarea descriptivă

În privința reprezentării descriptive am urmărit să fac un studiu comparativ între reprezentarea femeilor din România în Parlamentul European față de Parlamentul național, pentru a găsi explicații pentru diferența între proporția femeilor care reprezintă România în Parlamentul European (aproximativ 30% în legislativele analizate) comparativ cu proporția lor la nivel național (aproximativ 10% în aceeași perioadă). Contribuția originală acestei părți din cercetare este de a completa studiile deja existente care identifică diferite cauze ale

reprezentării deficitare a femeilor din România în legislativul național în perioada de referință (Popescu, 2004, Băluță, 2007) sau studii mai restrânse, ca de exemplu cel propus de Dubrow (2006), prin care se face o corelație între prezența femeilor în Camera Deputaților și dezvoltarea economică în circumscripțiile electorale din care provin. De asemenea, aprofundez în cazul României studiul realizat de Cristina Chiva (2012) asupra a cinci țări din Europa Centrală și de Est, membre UE, printre care și România, în care explică prezența mai bună a femeilor în Parlamentul European în funcție de atitudinea liderilor politici naționali față de Uniunea Europeană: cu cât sunt mai eurosceptici, cu atât efortul de a propune mai multe femei în Parlamentul European decât în cel național, a fost mai scăzut (fenomen pe care ea îl identifică în partide eurosceptice din Cehia și Polonia).

Femeile din România au obținut la toate cele trei alegeri europarlamentare analizate (2007, 2009, 2014) un procent de aproximativ 30% din totalul mandatelor³, de trei ori mai mult decât ponderea mandatelor obținute în Parlamentul național⁴. O reprezentare a femeilor mai bună la nivel european decât național este întâlnită în majoritatea statelor membre UE, cu diferențe mai mari sau mai mici⁵. Am încercat să explorez cauzele acestei diferențe în cazul țării noastre. Am plecat de la patru posibili factori: miza mai scăzută a alegerilor europene comparativ cu cele naționale, sistemele de vot diferite în cele două tipuri de alegeri, euroscepticismul/europeismul partidelor politice din România și noutatea alegerilor în legislativul european, ca oportunitate pentru afirmarea femeilor.

Punctul de plecare în analiza diferenței de reprezentare a femeilor în cele două organisme legislative a fost teoria referitoare la miza mai mică a alegerilor europarlamentare (Reif și Schmitt, 1980). Miza mai mică a alegerilor face ca bătălia pentru obținerea unui loc în legislativul european să fie secundară celei pentru Parlamentul național și, astfel, să se creeze premisa pentru femei de a accede mai ușor la funcții. Această miză secundară este dată pe de o parte de percepția pe care alegătorii, partidele și mass media o au față de importanța Parlamentului European în luarea deciziilor care îi privesc, pe de altă parte și de faptul că rolul politicii naționale în aspectele legislative și bugetare ale Uniunii Europene continuă să rămână semnificativ: competiția electorală pentru alegerea membrilor Parlamentului European are loc la nivelul statelor membre, între partide naționale (nu există partide pan-

³ Parlamentul European, <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-results-ro-2014.html> (accesat martie 2016)

⁴ Autoritatea Electorală Permanentă, <http://alegeri.roaep.ro/>, accesat martie 2016

⁵ Baza de date a Comisiei Europene, http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/gender-decision-making/database/politics/national-parliaments/index_en.htm (accesată în martie 2016)

europene, deși ulterior desemnării lor, europarlamentarii se grupează ideologic); o parte din deciziile legislative ale Uniunii Europene depind de guvernanții naționali reuniți în Consiliul UE; comisarii europeni sunt desemnați la propunerea guvernelor naționale. Această miză percepută ca mai scăzută a alegerilor europene în comparație cu cele naționale este evidențiată în România de participarea mai scăzută la vot; de faptul că alegătorii sancționează partidul aflat la guvernare (utilizează alegerile europene pentru interese care vizează guvernarea națională) și parțial, de faptul că partidele mici obțin rezultate mai bune în alegerile europarlamentare decât în cele naționale.

Un al doilea factor luat în considerare s-a referit la funcționarea, în perioada studiată, a unor sisteme de vot diferite pentru cele două tipuri de alegeri, ținând cont de teoriile care susțin că cele mai avantajoase sisteme de vot pentru reprezentarea femeilor sunt cele proporționale, urmate de cele mixte și, pe ultimul loc, de cele majoritare (Norris, 2003, Matland și Montgomery, 2003, Kantola, 2009, Evans și Harrison, 2012). La o primă vedere, schimbarea sistemului de vot pentru desemnarea membrilor Parlamentului național în România, în 2008, din sistem proporțional pe liste, în mixt în colegii uninominale, nu a avut un impact asupra reprezentării femeilor: dacă în 2004 procentul femeilor parlamentare era de 10,5% din total, în 2008 el a scăzut foarte puțin, la 9,7%⁶. Am arătat, pe de o parte, că introducerea acestui sistem electoral a afectat puternic selecția femeilor ca și candidate în alegerile legislative naționale: dacă în 2004, femeile fuseseră 27% din totalul candidaților⁷, după ce s-a trecut la sistem de vot mixt în colegii uninominale, în 2008, ponderea candidaturilor feminine s-a redus la jumătate, scăzând la 13% în 2008⁸ și la 14% în 2012⁹. Pe de altă parte, am analizat situația din celelalte țări noi membre UE în care s-a păstrat sistemul de vot proporțional pe liste, pentru testa ipoteza că nemodificarea sistemului de vot ar fi echivalat cu continuarea unei tendințe de creștere a prezenței femeilor în rândul candidaților și reprezentanților aleși. A rezultat că în majoritatea acestor țări s-a înregistrat în perioada respectivă o îmbunătățire a reprezentării femeilor în legislativele naționale. Rămân însă rezerve din faptul că nu a fost vorba de o creștere semnificativă, exceptând cazul Sloveniei care are cote de gen, și că rămân 2 țări (Cipru și Letonia) din cele 8 cu sisteme de vot proporționale neschimbate în această perioadă, în care s-au înregistrat scăderi ale ponderii femeilor în legislativ.

⁶ Autoritatea Electorală Permanentă, <http://alegeri.roaep.ro/>, accesat martie 2016

⁷ <http://www.agerpres.ro/documentareparlamentare2012/2012/10/30/alegerile-parlamentare-din-28-noiembrie-2004-18-20-03>, accesat în martie 2016

⁸ date prelucrate de la BEC

<http://www.becparlamentare2008.ro/statis/Defalcare%20candidati%20pe%20partide%20si%20sexe.pdf>

⁹ Raport al Ministerului Muncii http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/ESFB-StudiiAnalizaRapoarte-2012/Reprezentarea_femeilor_si_a_barbatilor_in_alegerile_parlamentare_din_decembrie_2012.doc, accesat martie 2016

Am arătat, de asemenea, că un al treilea factor poate fi considerat europeismul partidelor din România, ca răspuns la sentimentele pro-europene larg răspândite în țara noastră (românii sunt pe primele locuri în rândul cetățenilor europeni care au o imagine pozitivă despre UE¹⁰) și că manifestările eurosceptice venite dinspre partide ca PRM și PP-DD nu au vizat tematica egalității de șanse, așa cum este cazul unor partide eurosceptice din Polonia sau Cehia, cu programe politice ce cuprind prevederi anti-avort și pro familie tradițională (inclusiv interzicerea explicită a căsătoriilor între persoane de același sex). Coroborat cu faptul că alegerile europarlamentare au o miză mai scăzută decât cele naționale, europeismul poate influența dorința partidelor ”de a da bine” în fața Europei la capitolul respectarea principiului egalității de șanse între femei și bărbați. Selecția mai bună a femeilor urmărește câștigarea respectabilității de către partide, în ochii propriului electorat în fața cărora se prezintă într-o postură ceva mai apropiată de partidele omologe vestice.

Un al patrulea și ultim factor inclus în analiză s-a referit la oportunitatea adusă de faptul că în alegerile europene s-a pornit cu experiență zero, atât de către femei cât și de către bărbați. De obicei, în alegeri, o parte a celor care au deținut mandate (*incumbents*) sunt avantajați în competiție, pentru că dețin experiență, au deja o imagine publică și atrag atenția mass media (Norris, 1992, Young, 1991). Cu cât rata de reînnoire a mandatelor este mai mare (rata celor realeși), cu atât șansele să se producă o schimbare în componența de gen a legislativului este mai mică. Din analiza aplicată la cazul României am arătat că la primele alegeri europene, din noiembrie 2007, nu se poate vorbi de o pornire cu totul de la zero: deja din 2005 fuseseră numiți observatori în Parlamentul European, cu drept de a participa la dezbateri, dar fără drept de vot¹¹. Ulterior, la începutul lui 2007, partidele au desemnat din rândul parlamentarilor 35 de europarlamentari care s-au menținut în funcție până la primele alegeri. Încă de la aceste prime prezențe românești în Parlamentul European, ponderea femeilor a fost undeva la o treime, mult mai bună decât în parlamentul național din care proveneau. S-a pornit deja cu o diferență față de situația din plan național. Un alt aspect interesant este că pe parcursul celor trei legislaturi în Parlamentul European (2007-2009; 2009-2014; 2014-2019) o bună parte din femeile care au obținut mandate au reușit să și le reînnoiască, astfel că în 2014, 80% dintre cele alese eurodeputate (8 din 10) se aflau la al doilea sau chiar al treilea mandat, o rată de reînnoire a mandatelor net superioară colegilor lor bărbați (de 54%)¹². S-a creat la nivelul

¹⁰ Standard Eurobarometer 83, Spring 2015, PUBLIC OPINION IN THE EUROPEAN UNION, accesat http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb83/eb83_first_en.pdf martie 2016

¹¹ <http://www.cdep.ro/pls/parlam/structura.dp?leg=2004&idg=1&poz=1&idl=1>, accesat martie 2016

¹² Calculat în baza datelor disponibile pe site-ului Parlamentului European <http://www.europarl.europa.eu/meps/ro/search.html?country=RO>, accesat aprilie 2016

Parlamentului European un grup stabil de femei europarlamentare din partea României. Nu se poate spune însă, legat de acest lucru, cât se datorează experienței și profesionalismului lor, cât faptului că sunt alese pentru că sunt femei (ca să se asigure reprezentarea de gen de o treime) sau cât se datorează unor alte motive.

În concluzie, în secțiunea dedicată reprezentării descriptive, am analizat posibiii factori ce pot fi identificați a sta la baza diferenței de reprezentare a femeilor între legislativul european și cel național, cei mai des întâlniți în studiile de specialitate și care s-au putut testa în cazul României, prin analiza datelor oficiale disponibile. Cercetarea nu se referă la toți factorii care influențează prezența femeilor în politică, în general, ci doar la aceia din care poate reieși crearea acestei diferențe. Rezultatele cercetării arată că nici un factor nu poate fi considerat decisiv în influența proporția mai mare a femeilor în Parlamentul European decât cel național însă cumulat explică, chiar și parțial această diferență.

Secțiunea II Reprezentarea substanțială

În a doua parte a cercetării, dedicată reprezentării substanțiale a femeilor din România, îmi concentrez eforturile asupra deslușirii modului în care s-a construit agenda politică referitoare la femei în Parlamentul României, pe parcursul a patru legislaturi naționale, precum și pentru a identifica principalii actori politici din Parlament care au avut în preocupările lor teme vizând grupul social al femeilor.

Punctul de plecare al cercetării asupra reprezentării substanțiale a fost curiozitatea de a afla despre ce vorbesc parlamentarii români atunci când se referă la grupul social al femeilor în intervențiile lor (în declarații politice de sine stătătoare sau în intervenții din timpul dezbaterilor parlamentare), caracteristicile acestor actori politici – genul, apartenența de partid și ideologică și, atunci când a fost cazul, apartenența la o minoritate etnică, precum și modul în care au făcut apel la resursa Europa/Uniunea Europeană în acțiunile lor. Cercetarea a scos la iveală faptul că agenda politică a femeilor în Parlamentul României s-a construit dintr-o multitudine de teme, dintre care primele trei cele mai importante au fost: mesajele de 8 martie, violența domestică/violența împotriva femeilor și prezența femeilor în funcțiile de putere politică.

Declarațiile date de parlamentari cu ocazia Zilei Internaționale a Femeii – 8 martie oferă o imagine asupra modului în care parlamentarii se raportează la femei, ca grup social: aproape

jumătate din bărbații parlamentari care fac declarații în preajma acestei zile optează pentru simple omagii în care glorifică "eternul feminin" și reproduc structurile de putere patriarhale, mascate sub figura cavalerismului și a idolatriei femeilor. Multe din omagiile de 8 martie, transmise de bărbați, dar și de unele femei, în Parlament definesc femeia-abstractă idolatrizată, în relație cu bărbații și familia și mai puțin ca ființă autonomă. Femeia este mamă, soție, fiică, colegă, o ființă capabilă de sacrificii pentru binele celorlalți sau de eforturi supraomenești pentru face față cu brio responsabilităților familiale și celor profesionale. Femeia este, așa cum spunea de Beauvoir (1949), definită ca "celălalt" a cărei existență are sens în raport cu norma masculină. Punerea pe pedestal înseamnă, în ordinea patriarhală, stabilirea unui standard către care sunt îndrumate să aspire femeile reale și cărora li se lipesc atribute considerate naturale precum blândețea, delicatețea, sacrificiul pentru binele celorlalți, îngăduința. Față de acest standard ele sunt judecate și chestionate. Omagiile date de parlamentarii bărbați cu ocazia Zilei de 8 martie capătă pe alocuri caracter de mărturie personale, în care își exprimă recunoștința pentru femeile din viețile lor, fără a problematiza condițiile sociale și economice în care aceste femei își duc viețile ca cetățene pe care ei, ca parlamentari, au responsabilitatea să le reprezinte. În tabloul omagierilor de 8 martie sunt incluse și referințe religioase prin trimiteri la figuri feminine biblice precum Eva și Fecioara Maria și referințe naționaliste, prin sublinierea rolului esențial pe care femeile îl au în procreare, pentru perpetuarea națiunii. Mesajele date cu ocazia Zilei de 8 Martie sunt singurele prin care cei mai mulți parlamentari bărbați se apleacă asupra subiectului "femei" în activitatea lor parlamentară. Împotriva acestui tip de festivism și ipocrizie s-au manifestat critici, în special de la femei parlamentare, ceea ce arată o oarecare rezistență față de retorica festivă și lipsită de preocupare reală pentru problematica de gen din Ziua de 8 Martie. Criticile au căpătat un ton mai apăsător în legislatura 2008-2012 sau în legătură cu perioada acelei legislaturi în care s-au adoptat măsuri de austeritate pe fondul crizei economice care au afectat femeile (în special mamele, ale căror indemnizații pentru creșterea copilului erau amenințate cu reducerea de către Guvernul Boc). De cealaltă parte, Ziua de 8 Martie este utilizată și ca oportunitate pentru a readuce în atenție teme și probleme de interes pentru femei, de către parlamentari care le-au în vedere și în alte ocazii pe parcursul anului. Cu precădere problemele cu care se confruntă gravidele și mamele sunt readuse în discuție, întrucât Ziua de 8 Martie și-a păstrat în parte, din perioada comunistă, semnificația de Ziua Mamei. Concluzia la care ajung în cele din urmă, în legătură cu tema Zilei de 8 Martie, este că aceasta are o funcție dublă în conturarea reprezentării substanțiale a femeilor: 1) de "bifare" unică de către unii parlamentari a interesului lor pentru grupul social al femeilor; 2) de

moment oportun de readucere pe agenda politică a problemelor egalității de gen de la nivelul societății. De prima funcție de folosesc cei care ignoră problematica de gen în activitatea lor parlamentară și în momentul în care se văd puși în fața posibilității de a trata acest subiect reproduc o imagine romanțată asupra femeii-abstracte prin care consolidează roluri de gen stereotipe și tradiționale; de cea de-a doua funcție se folosesc cei care vor să valorifice legitimitatea dată de existența unei Zi a Femeii pentru a-și exprima nemulțumiri, a relua teme ce vizează femeile sau de a promova inițiative legislative în favoarea unor categorii de femei.

O a doua temă importantă în legătură cu femeile care apare des discutată de parlamentarii români este aceea a violenței, în general aceea care are loc în spațiul privat al familiei. Am identificat două categorii de abordări ale temei în Parlament: una tradiționalist-conservatoare și alta feministă (care pune în centru relațiile de putere inegale ca izvor de dominație masculină și forță legitimizează a utilizării violenței de către bărbați asupra femeilor). În primul caz, femeile ca victime ale violenței sunt tratate laolaltă cu ceilalți membri ai familiei afectați de acte de violență, așa cum sunt copiii, dar și bărbații, fără a chestiona relațiile de putere din interiorul familiei și, mai mult decât atât, punând preț mai mare pe ”protecția familiei” decât pe cea a victimei. Edificatoare pentru acest tip de abordare este includerea în Legea 217/2003 de prevenire și combatere a violenței în familie a unei prevederi prin care se dădea puteri unui ”Consiliu de Familie” (format din rude) să gestioneze actele de violență înainte de intervenția autorităților Statului. Prevederea a rămas în vigoare până în anul 2012. Consiliul de familie este dovada unei neangajări până la capăt, nici măcar din punct de vedere legal, a scoaterii violenței din spațiul privat, a politizării ei, în sensul dat de feminismul radical (”ceea ce este personal este politic”). Ilustrativ este și faptul că politicile în domeniu au fost lăsate în gestionarea unei instituții centrale denumite ”Agenția Națională pentru Protecția Familiei”, care avea printre atribuții promovarea ”valorilor familiale”. Pe parcursul cercetării acestei teme, subliniez în varii ocazii că ”protejarea familiei” atunci când la mijloc se petrec acte de violență, precum și ne-chestionarea relațiilor de putere din interiorul ei și, în definitiv, neintervenția Statului în spațiul privat atunci când prin violență sunt puse în pericol viața și integritatea, echivalează cu păstrarea *status-quo*-lui patriarhal. Mai mult decât atât, prin includerea în lege a posibilității unei medieri prin Consiliul de Familie, parlamentarii ofereau posibilitatea agresorului să rămână nepedepsit, fără nicio consecință din punct de vedere legal pentru comiterea faptei de violență, aspect rămas nechestionat pe parcursul dezbaterilor pe marginea proiectului de lege din 2003. Abordarea conservatoare asupra violenței împotriva femeilor a fost preponderentă în primele 2 legislaturi supuse analizei (din 2000 până în 2008).

În legislaturile analizate regăsim însă și o abordare prin care violența împotriva femeilor este încadrată în problematica egalității de gen și este tratată ca o încălcare a drepturilor omului. În acest sens, un rol esențial în adoptarea unor măsuri în domeniu l-a avut influența unui ”triunghi de catifea” (*velvettriangles*) (Holli,2008), format din instituții europene-parlament-ONG-uri/mediul academic.Influența europeană s-a manifestat prin invocarea Europei/Uniunii Europene de către actorii politici promotori ai unor inițiative legislative în favoarea protecției femeilor agresate, dar și prin diverse resurse europene – cum ar fi faptul că mai multe femei parlamentare au căpătat calitatea de ”parlamentar de referință” din partea Parlamentului României în Consiliul Europei în problema violenței de gen sau că s-au implicat, în legislatura 2012-2016, în promovarea semnării și ratificării de către România a Convenției de la Istanbul. Ceea ce arăt în cercetarea acțiunilor actorilor politici implicați este că rolul Consiliului Europei a fost mai important decât cel al Uniunii Europene în sprijinul lor pentru a promova problematica violenței de gen pe agenda publică, însă de multe ori, discursiv, cele două entități se suprapun. Domeniul violenței de gen, la fel ca cel al prezenței femeilor în funcțiile de decizie politică, nu este reglementat de Uniunea Europeană prin directive iar până la intrarea în vigoare a Convenției de la Istanbul (în septembrie 2016), nici prevederile Consiliului Europei în domeniu nu erau obligatorii pentru România. Invocarea ”Europei” sau a ”Uniunii Europene” a fost o strategie discursivă a unor actori naționali pentru legitimarea politicilor împotriva violenței domestice/violenței împotriva femeilor, strategie pe care o regăsim și la parlamentari din alte țări din regiune (Krizsan și Popa, 2010). Influența europeanizării în acest caz, la fel ca în tema prezenței femeilor în politică, s-a petrecut printr-un proces de socializare prin care actorii naționali au luat act de și au interiorizat normele europene și le-au utilizat ca instrumente legitimize în acțiunile lor (Radaelli 2004).

Ceea ce deosebește fundamental tema violenței de gen de tema prezenței femeilor în politică este rolul pe care organizațiile neguvernamentale l-au jucat în punerea pe agendă a problematicii. Încă din perioada dezbaterilor pe marginea adoptării Legii de prevenire și combatere a violenței în familie din anul 2003, rolul ONG-urilor este des menționat și laudat de parlamentari, ca de exemplu de deputata Mona Muscă (PNL) care menționează într-o declarație faptul că schița de proiect a legii a fost făcută prin contribuția unor asociații¹³. Asemenea relații între parlamentari și ONG-uri sunt menționate și cu alte ocazii, cum ar fi, rezumând, cele din anul 2010 odată cu legiferarea ordinului de protecție pentru victimele

¹³ Mona Muscă (PNL), în dezbaterile motiunii simple ”Încălcarea Legii nr.217/2003 privind prevenirea și combaterea violenței în familie.”, <http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=5579&idm=6&sr=&sep=and&idv=1031&idl=1>, accesat august 2016

violentei în familie, din anul 2011 când mai multe parlamentare vorbesc în declarațiile lor politice despre studiul pe care organizațiile neguvernamentale naționale l-au făcut asupra modului în care ordinul de protecție este implementat în instanțele de judecată sau în perioada 2015-2016 în care se fac demersuri de semnare și adoptare a Convenției de la Istanbul și, din nou, sunt menționate revendicări venite dinspre societatea civilă. O colaborare parlamentari-ONG-uri de asemenea am ploare nu vom regăsi în domeniul reprezentării politice, unde inițiativele adoptării unor măsuri, ca de exemplu cote de gen în alegeri, au fost un eșec. Din acest motiv, concluzia către care conduce cercetarea este că în domeniul violentei de gen reușitele modificărilor legislative (adoptarea unei legi specifice, introducerea ordinului de protecție, ratificarea Convenției de la Istanbul, ca să le menționez pe cele mai importante) s-au datorat conturării unui ”triunghi de catifea”, respectiv o triplă presiune: europeană – actori politici – ONG-uri.

Ultima temă analizată în cadrul cercetării, dintre cele trei cele mai importante aduse în discuție de parlamentarii români, este aceea a prezenței femeilor în funcțiile de decizie politică. Dincolo de declarațiile în legătură cu acest subiect, în unanimitate în direcția necesității creșterii prezenței femeilor în funcțiile de decizie politică, am analizat dezbaterile în jurul unor demersuri legislative și am identificat următoarele categorii de demersuri în care subiectul a fost supus atenției: cu ocazia revizuirii Constituției din 2003 și a propunerii de revizuire din 2013 (nefinalizată), în timpul dezbaterilor referitoare la propuneri de legiferare a unor cote de gen în alegeri, cu ocazia măsurilor afirmative adoptate în legea finanțării partidelor politice și, mult mai puțin, la schimbarea sistemului de vot. Cercetarea aprofundată pe care o fac asupra temei este în legătură cu dezbaterile pro și contra adoptării unor măsuri afirmative în favoarea creșterii prezenței femeilor în politică. Am urmărit să scot la iveală modul în care se poziționează parlamentarii în legătură cu subiectul și cât de mult se apropie de argumentele pe care le regăsim în teoriile referitoare la reprezentarea politică a femeilor.

Prima și cea mai des invocată obiecție împotriva adoptării unor cote de gen prin lege poate fi încadrată în teoria liberală clasică conform căreia toți cetățenii sunt egali, indiferent de gen, rasă, etnie, vârstă etc. și în alegeri sunt mai importante calitățile individuale și ideile (ideologia) decât apartenența la un grup social (sau ceea ce Anne Philips, 1995, numește ”politica ideilor). Ceea ce am descoperit în Parlamentul României este că deopotrivă și cei care încearcă să combată acest tip de argument o fac tot din prisma meritelor femeilor de a ajunge în funcțiile politice decât având la bază convingerea că vocile femeilor trebuie să se

facă auzite în Parlament și că este nevoie de reguli de reprezentare ale unor grupuri care nu pot participa la luarea deciziilor din cauza unor bariere structurale,. Arăt de asemenea că în România, o discuție dusă în termeni meritocrați când vine vorba de selecția candidaților ar trebui să nu ignore faptul că există deja reguli de reprezentare a unor grupuri etnice în Parlament, întrucât la Camera Deputaților există locuri rezervate minorităților naționale (18 locuri în legislatura 2012-2016, dar numărul variază). O paralelă cu acest sistem ar deconstrui mai ușor argumentele celor care susțin că reprezentarea în organele legislative trebuie să țină cont numai de caracteristici individuale și de merite și nu și de caracteristicile de grup. O altă obiecție ridicată împotriva adoptării unor măsuri afirmative de tipul cotelor de gen a fost ceea ce în teorie este denumit ”riscul de balcanizare” (Phillips 1995, 1998) și se referă la riscul de fragmentare a scenei politice în grupuri sociale, care pun în pericol coeziunea socială prin faptul că divid în loc să unească parlamentarii pe marginea unor teme. În Parlamentul României alte grupuri invocate, atunci când s-a vorbit despre măsuri afirmative pentru femei, au fost tinerii, grupul LGBT, românii din diaspora și societatea civilă. S-a pus problema până unde se poate extinde cu acceptarea revendicărilor de reprezentare ale unor grupuri (de tipul ”dacă avem cote pentru femei de ce nu și pentru tineri? De ce nu și pentru LGBT?”).

A altă obiecție împotriva cotelor de gen a fost cea care face trimitere la trecutul comunist, și anume perioada dinaintea de 1989 în care au existat cote de reprezentare pentru femei (și alte grupuri sociale) pentru alegerea reprezentanților din Marea Adunare Națională. Prin cotele impuse în acea perioadă, prezența femeilor a crescut în mod spectaculos până la 33,8% în 1989 (Jinga, 2015). În dezbaterile parlamentare din perioada analizată, trecutul comunist este invocat ca exemplu negativ. Cotele de gen sunt percepute ca măsuri inutile, decorative, fără un impact real, dar și ca instrumente specifice unui regim dictatorial ce urmăresc forțarea unei schimbări care nu a fost revendicată sau agreată de cetățeni.

Tot împotriva cotelor de gen s-a mai argumentat și că ele sunt măsuri propice a fi adoptate de către unele partide politice (în special cele de la stânga) și nu impuse de Parlament tuturor competitorilor electorali. S-a accentuat că este o măsură ce trebuie lăsată la latitudinea partidelor. Am arătat că la nivelul partidelor politice românești măsura cotelor de gen există în partide ca Partidul Social Democrat și Partidul România Mare și a existat până în 2014 în Partidul Democrat-Liberal (care ulterior a fuzionat cu Partidul Liberal; cotele de gen nu s-au mai regăsit în statutul adoptat după fuziune), însă este vorba de cote pentru reprezentarea în structurile interne de partid, conform statutelor acestor partide. Nu sunt prevăzute în statute

cote de reprezentare pentru selecția candidaților în alegeri. Am arătat de asemenea, că proporția femeilor selectate să participe în alegeri (le-am analizat pe cele din 2012) este la toate partidele extrem de scăzută (în jur de 10-11%). La UDMR a fost o proporție ceva mai mare (de 19%) însă majoritatea femeilor erau candidate în colegii neeligibile, astfel că după alegeri o singură femeie a reușit să obțină mandatul de parlamentar.

Ultima categorie de obiecții invocate de parlamentari împotriva măsurilor afirmative în favoarea femeilor este cea a problemelor de natură legală și procedură, în mare parte pretexte pe care oponenții cotelor le găsesc pentru a respinge propunerile făcute, fără explicații suplimentare.

De cealaltă parte, am fost interesată să văd și ce argumente au folosit parlamentarii români pentru a susține măsuri în favoarea reprezentării politice a femeilor. Am creat și aici patru categorii: argumente conform teoriilor reprezentării politice a femeilor, argumente conform teoriilor europenizării, argumente conservator-religioase și o a patra categorie în care le-am inclus pe cele restante: ideologice, legal-constituționale și economice.

În prima categorie cel mai des invocată de parlamentarii români este nevoia de reînnoire a clasei politice, precum și faptul că prin reprezentarea mai bună a femeilor se aduce un plus de democratizare a scenei politice. Argumentul se suprapune de multe ori cu cel din categoria teoriilor europenizării: mai multe femei în politică echivalează cu o apropiere de modelul european, mai democratic (aproape întotdeauna modelul european este descris în termeni la superlativ). Arăt că accentul care se pune pe măsura de adoptare a cotelor de gen ca soluție de inovare democratică și modernizare este caracteristică societăților care trec prin diferite faze de reforme politice, mișcări socio-politice sau procese de reconstrucție, conjuncturi critice în care unele din soluțiile schimbării au fost asociate cu o mai bună reprezentare a grupurilor sociale oprimate (Dahlerupp et. al, 2013, p. 34, Piscopo, 2007). Și în cazul temei prezenței femeilor în politică invocarea Europei/Uniunii Europene în discursurile favorabile măsurilor afirmative apare în mod recurent. Argumentele s-au conturat sub forme diverse de la ”așa cere UE”, ”așa trebuie să fim ca să ne numim/identificăm ca europeni” până la critici construite prin compararea nivelului de reprezentare a femeilor în Parlamentul României cu cel din parlamentele altor țări europene (uneori și cu țări non-europene). Utilizarea Europei/UE este în primul rând o utilizare legitimatoare: actorii politici fac apel la Uniunea Europeană în discursurile lor pentru a-și mări șansele ca ideile pe care le transmit să fie acceptate și preluate de ceilalți actori politici. Ei folosesc conceptul abstract Uniunea Europeană/Europa,

identificată ca model de progres și ideal de implementare a egalității de șanse între femei și bărbați, cu scopul de a-și justifica intervenția și a o pune într-o lumină pozitivă (Woll și Jacquot 2003, 2010). Strategic, utilizează statistici, exemple de bune practici și experiența acumulată de ei înșiși în interacțiunile de la nivel european. Dintr-o perspectivă sociologico-discursivă a europenizării arăt că presiunea pe care actorii politici încearcă să o facă utilizând reperul ”Uniunea Europeană” în discursurile lor este strâns legată de procesul de creare a unui sentiment de apartenență a țării noastre la o entitate supranațională, apartenență care presupune respectarea unor noi rigori și asumarea unor valori. Presiunea de schimbare este orientată spre ideea de ”a fi european”, de a ”îndeplini standarde”, de a ”adepți la valori europene”. Alteori invocarea Europei are pentru parlamentar rolul de a se poziționa ca și actor politic conectat la rețelele europene, cu toate asocierile pozitive înțelese din această conexiune.

Nu lipsesc însă și argumente de tip conservator care vin în sprijinul ideii de a crește prezența femeilor în politică. Sunt cele prin care se transmite că sfera politică are nevoie de femei pentru o completare cu valori ale maternității și frumuseții feminine. Contribuția femeilor este văzută prin prisma rolurilor tradiționale pe care ele le îndeplinesc la nivel micro, în familie. Parlamentul devine o replică la scară mai mare a familiei. Avem de asemenea și referințe religioase, venite de la unele femei parlamentare care susțin că, parafrazând, Dumnezeu a lăsat pe Pământ un număr egal de femei și bărbați deci pe scena politică este normal ca ei să fie în număr egal, în caz contrar este contrazisă însăși armonia divină.

În ultima categorie am inclus restul de argumente găsite în declarațiile parlamentarilor: ideologice (de tipul, este important să adoptăm măsuri afirmative pentru că ne identificăm ca fiind partid de stânga), legal-constituționale (pentru a consacra principiul constituțional al garanției de către Statul român a egalității de șanse între femei și bărbați la ocuparea funcțiilor publice) și argumente economice (resursa umană trebuie utilizată în totalitatea ei, altfel prin desconsiderarea capacităților femeilor se pierde din eficiență și performanțe economice).

Cercetarea se încheie cu o trecere în revistă a principalilor actori care au avut referiri la grupul social al femeilor în declarațiile lor politice, pe fiecare din legislațiile analizate. Arăt că în mod evident a existat un interes mai mare din partea parlamentarelor femei pentru teme și probleme care vizează femeile-cetățene, în ciuda faptului că proporția lor în legislativ a fost scăzută. Concluzia generală care se desprinde din această parte a cercetării confirmă ipoteza că există în Parlamentul României o legătură între reprezentarea descriptivă a femeilor

(prezența lor ca parlamentare) și reprezentarea substanțială (o agendă politică a intereselor de gen).

Ca și privire de ansamblu asupra cercetării reprezentării substanțiale din perspectiva influenței europene, concluzia este că în mod categoric se poate vorbi de o influență în unele teme abordate de parlamentari, cum este cea a violenței de gen și cea a prezenței femeilor în politică. După cum am subliniat pe parcursul cercetării, europenizarea în aceste teme nu se manifestă prin norme impuse de la nivel european, ci printr-un proces de interiorizare a actorilor politici a ceea ce este considerat a fi ”modelul european al egalității de gen”. Arăt însă, mai ales în cazul domeniului prezenței femeilor în procesul decizional politic, că există limitări serioase ale influenței europene, dincolo de retorica pro-UE pe care o utilizează actorii naționali. Ca și explicații, găsesc utile studiile care arată că există limitări datorate politicii integratoare de gen (”gender-mainstreaming”) care a fost interpretată greșit ca o înlocuire a politicii acțiunilor pozitive (Verloo, 2007), dar în același timp arăt că interesul european pentru cotele de gen s-a mutat înspre sectorul economic, după ce majoritatea Statelor vest europene au depășit în mare parte pragul de 30% al proporției femeilor în parlamentatele naționale. România cu un procent de numai 11,5% la momentul realizării acestei cercetări mai are încă pași de făcut pentru a ajunge din urmă țările din cealaltă parte a Europei. Ceea ce am încercat prin această cercetare a fost tocmai să ofer o înțelegere cât mai aprofundată și clară a reprezentării politice a femeilor din România care să permită accelerarea acestor pași.

Bibliografie (selectivă)

- Băluță, Oana. 2006. *Gen și putere. Partea leului în politica românească*. Iași: Polirom.
- . , ed. 2007. *Uși deschise pentru femei în politica românească*. București: RG Publishing.
- Beauvoir, Simone de. 1949. *The Second Sex*. New York: VintageBooks.
- Celis, Karen, Sarah Childs, și Mona Lena Krook. 2008. „Rethinking Women’s Substantive Representation”. *Representation* 44 (2): 99-110.
- Childs, Sarah. 2006. „The Complicated Relationship between Sex, Gender and the Substantive Representation of Women”. *European Journal of Women’s Studies* 13 (1): 7-21.
- Childs, Sarah, și Mona Lena Krook. 2008. „Critical Mass Theory and Women’s Political Representation”. *Political Studies* 56: 725–736.
- . f.a. „Analysing Women’s Substantive Representation: From Critical Mass to Critical Actors”. *Government and Opposition* 44 (2): 125–145.
- Chiva, Cristina. 2009. „The Limits of Europeanisation: EU Accession and Gender Equality in Bulgaria and Romania”. *Perspectives on European Politics and Society* 10 (2): 195-209.
- . 2012. „Gender, European Integration and Candidate Recruitment: The European Parliament Elections in the New EU Member States”. *Parliamentary Affairs*, 1-37.
- Dovi, Suzanne. 2008. „Theorizing Women’s Representation in the United States”. În *Political Women and American Democracy*. Cambridge University Press.
- Dahlerup, Drude, și Lenita Freidenvall. 2006. „Quotas as a ‘fast track’ to equal representation for women. Why Scandinavia is no longer the model”. *International Feminist Journal of Politics* 7 (1): 26-48.
- . 2010. „Judging gender quotas: predictions and results”. *Policy & Politics* 38 (3): 407–25.
- Dubrow, Joshua Kjerulf. 2006. „Women’s Representation in the Romanian Chamber of Deputies, 1992-2005: The Effect of District Economic Development”. *International Journal of Sociology* 36 (1): 93-109.
- Evans, Elizabeth, și Lisa Harrison. 2012. „Candidate selection in British second order elections: a comparison of electoral system and party strategy effects”. *The Journal of Legislative Studies* 18 (2): 242-60.
- Holli, Anne Maria. 2008. „Feminist Triangles: A Conceptual Analysis”. *Representation* 44 (2): 169-85.
- Jacquot, Sophie, și Cornelia Woll. 2003. „Usage of European Integration - Europeanisation from a Sociological Perspective”. *European Integration online Papers (EIoP)* 7 (12).
- . 2010. „Using Europe: Strategic action in multi-level politics”. *Comparative European Politics*, 110-26.
- Jhappan, Radha. 1996. „Post-Modern Race and Gender Essentialism or a Post-Mortem of Scholarship”. *Studies in Political Economy* 51: 15-63.
- Jinga, Luciana M. 2015. *Gen and reprezentare în România comunistă 1944 - 1989*. Iași: Polirom.
- Kantola, Johanna. 2009a. „Women’s Political Representation in the European Union”. *The Journal of Legislative Studies* 15 (4): 379-400.
- . 2009b. „Women’s Political Representation in the European Union”. *The Journal of Legislative Studies* 15 (4): 379-400.
- Krizsan, Andrea, și Raluca Popa. 2015. „Stretching EU Conditionality: Mechanisms of Europeanization in Making Domestic Violence Policies in Central and Eastern Europe”. În . Montreal. http://www.quing.eu/files/WHY/krizsan_popa.pdf.
- Lombardo, Emanuela, și Maxime Forest. 2012. *The Europeanization of*

- genderequalitypolicies : a discursive-sociologicalapproach*. PalgraveMcmillan.
- Mansbridge, Jane. 1999. „ShouldBlacksRepresentBlacksandWomenRepresentWomen? A Contingent «Yes»”. *The Journal of Politics* 61 (3): 628-57.
- Matland, Richard E., și Kathleen A. Montgomery. 2003. *Women’s Access to Political Power in Post-Communist Europe*. GenderandPoliticsSeries. Oxford University Press.
- Mushaben, Joyce Marie. 2014. „FromMarginalizationtoMainstreaming: A GuidetoGenderingthe European Union in 40 EasySteps”. În *Inclusive Political ParticipationandRepresentation: The Role of Regional Organizations*. International IDEA.
- Norris, Pippa. 2003. *Electoral Engineering: VotingRulesand Political Behavior*. Cambridge Studies in Comparative Politics.
- Norris, Pippa, și JoniLovenduski. 1995. *Political Recruitment: Gender, RaceandClass in the British Parliament*. Cambridge University Press.
- Phillips, Anne. 1995. *The Politics of Presence*. New York: Oxford University Press.
- . 1998. *Feminism andPolitics*. Oxford University Press.
- Pitkin, HannaFenichel. 1967. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California.
- Popescu, Liliana. 2004. *Politica Sexelor*,. București: Maiko.
- Piscopo, Jennifer M. 2007. „Engineering Quotas in Latin America”. În . University of California at Irvine.
- Radaelli, Claudio. 2004. „Europeanisation: Solution or problem?” *European Integration online Papers (EIoP)* 8 (16). <http://www.eiop.or.at/eiop/pdf/2004-016.pdf>.
- Sapiro, Virginia. 1981. „When are InterestsInteresting? The Problem of Political Representation of Women”. *American Political Science Review* 75 (3): 701–716.
- Saward, Michael. 2006. „The RepresentativeClaim”. *Contemporary Political Theory*PalgraveMacmillan (5): 297–318.
- Spivak, GayatriChakravorty. 1993. „In a word: Interview”. În *Outside in theTeachingMachine*. RoutledgeClassics. Routledge.
- Stratigaki, Maria. 2005. „Gendermainstreamingvspositiveaction : an ongoing conflict in EU genderequalitypolicy”. *European Journal of Women’s Studies*, nr. 12: 165-86.
- Verloo, Mieke, ed. 2007. *Multiple Meanings of GenderEquality A CriticalFrameAnalysis of GenderPolicies in Europe*. Central European University.
- Walby, Sylvia. 1992. „Post-Post Modernism? Theorizing Social Complexity”. În *DestabilizingTheory: Contemporary Feminist Debates*, ediție de Anne Phillips și Michele Barret. Stanford University Press.
- . 2004. „The European Union andgenderequality: Emergent varieties of genderregime”. *Social Politics* 11 (1): 4-29.
- Young, Iris Marion. 1989. „Polityand Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship”. *Ethics* 99 (2): 250-74.